

ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ ИЖТИМОЙ ПРОФИЛАКТИКА ОБЪЕКТИ СИФАТИДА СУДХЎРЛИК БИЛАН ШУЎУЛЛАНУВЧИ ШАХСЛАРНИНГ МАХСУС ПРОФИЛАКТИКАСИНИ АМАЛГА ОШИРИШ ФАОЛИЯТИ

Г.И.Мирхалилова

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси доценти, капитан
Тажимуратов Бахтияр Темурбекович

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси курсанти, сафдор
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17797590>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-noyabr 2025 yil
Ma'qullandi: 28-noyabr 2025 yil
Nashr qilindi: 30-noyabr 2025 yil

KEYWORDS

профилактика инспектори,
судхўрлик, махсус
профилактика, ижтимоий
профилактика объекти,
илгари судланган шахслар,
ғиёҳвандлик моддалар
истеъмоли, ижтимоий
реабилитация, ишга
жойлаштириш,

ABSTRACT

Ушбу мақолада Ўзбекистон Республикаси "Хуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида"ги Қонунининг 4-боби (24–27-моддалар) асосида судхўрлик билан шуғулланувчи шахсларни ижтимоий профилактика объекти сифатидаги махсус профилактикаси профилактика инспектори фаолияти нуқтаи назаридан чуқур таҳлил қилинади. 2024–2025 йиллар ИИВ, Kip.uz ва Daruo.uz статистикасига таяниб, судхўрликнинг асосий сабаблари (ишсизлик, камбағаллик, моддалар истеъмоли, илгари судланганлик), уларнинг кўпайиши тенденциялари ва жамоат хавфсизлигига таъсири кўрсатиб берилади. Муаллиф судхўрлик билан шуғулланувчиларнинг махсус профилактикасида илгари судланганлар (25-модда) ва моддалар истеъмол қилувчилар (26-модда) билан ишлаш механизмларини, ижтимоий реабилитация, ишга жойлаштириш, рақамли мониторинг ва психологик ёрдамнинг ролини батафсил ёритади.

Профилактика инспекторининг ижтимоий профилактика объекти сифатида судхўрлик билан шуғулланувчи шахсларнинг махсус профилактикасини амалга ошириш фаолияти Ўзбекистон Республикасида жамиятдаги ижтимоий-иқтисодий барқарорликни таъминлашнинг муҳим йўналишларидан бири бўлиб, айниқса, судхўрлик билан шуғулланувчи шахсларнинг риск гуруҳи сифатидаги ролининг ортиб бориши фаолиятнинг долзарблигини янада кучайтирмоқда. 2024 йилда ИИВ расмий сайтидаги маълумотларга кўра, республика бўйича судхўрлик билан шуғулланувчилар сони 3 450 нафарни ташкил этган бўлиб, уларнинг 62% и ижтимоий профилактика объектлари сифатида ҳисобга олинган ва махсус профилактика чора-тадбирларига олинган, бу ўтган йилга нисбатан 14% га кўпайган [1]. Дарё.уз порталида эълон қилинган таҳлилий материалда шунингдек, судхўрликнинг асосий сабаблари ишсизлик, камбағаллик ва ижтимоий мослаштиришнинг етарли эмаслиги бўлиб, уларнинг профилактикасида профилактика инспекторининг роли 45% га баҳолангани

таъкидланган [2]. Кун.уз сайтидаги 2024 йил декабрь ойидаги ҳисоботга мувофиқ, маҳаллалардаги “Обод ва хавфсиз маҳалла” тамойили доирасида ижтимоий профилактика тизимини такомиллаштириш натижасида судхўрлик билан шуғулланувчилар орасида такрорий ҳуқуқбузарликлар 21% га камайган, бу эса махсус профилактика чораларининг самарадорлигини кўрсатади [3].

Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонунининг 4-боби (24–27-моддалар)да ҳуқуқбузарликларнинг махсус профилактикасининг ҳуқуқий асослари батафсил белгиланган бўлиб, унга кўра профилактика инспектори айрим турдаги ҳуқуқбузарликларнинг сабабларини бартараф этиш ва рискли шахслар тоифаларига профилактик таъсир кўрсатиш орқали фаолият юритади [4]. Судхўрлик билан шуғулланувчи шахслар ижтимоий профилактика объектлари сифатида 24-моддада кўрсатилган “айрим турдаги ҳуқуқбузарликларнинг кўпайиши ва жамоат хавфсизлигига таҳдид” асосида махсус профилактикага олинади, чунки уларнинг фаолияти иқтисодий ва ижтимоий муҳитга жиддий зарар етказиши мумкин. Профессор А.Х. Қодировнинг Google Scholar даги тадқиқотида таъкидланишича, судхўрликнинг махсус профилактикаси фақат репрессив чоралар билан чекланиб қолмаслиги, балки ижтимоий мослаштириш ва иш билан таъминлаш орқали амалга оширилиши керак, бу эса такрорий ҳуқуқбузарликларни 35% га камайтиради [5]. Scopus базасида чоп этилган мақолада М.С. Аҳмадов судхўрлик билан шуғулланувчиларнинг махсус профилактикасида рақамли мониторинг ва психологик ёрдамнинг ролини таъкидлаб, уларнинг самарадорлигини 42% га баҳолаган [6].

Судхўрлик билан шуғулланувчи шахсларнинг махсус профилактикасининг асосий йўналишлари илгари судланганлар (25-модда) ва моддалар истеъмол қилувчилар (26-модда) билан ишлаш билан боғлиқ бўлиб, профилактика инспектори уларнинг ижтимоий реабилитациясини ташкил этади. ИИВ статистикасига кўра, 2024 йилда илгари судланган судхўрлар орасида махсус профилактикага олинганлар сони 1 920 нафарни ташкил этган, уларнинг 58% и ишга жойлаштирилган ва реабилитация қилинган [1]. Дарё.уз даги янгиликларда эса 2024 йилда Тошкент вилоятидаги маҳаллаларда судхўрлик билан шуғулланувчилар учун махсус семинарлар ва ижтимоий ёрдам дастури ўтказилгани натижасида ушбу гуруҳнинг фаолияти 17% га камайтирилган ҳақида хабар берилган [2]. Кун.уз порталининг таҳлилига кўра, моддалар истеъмоли билан боғлиқ судхўрлик ҳолатларининг 39% и маҳалла даражасидаги профилактика инспектори назорати остида бартараф этилган, бу эса махсус тадбирларнинг самарасини кўрсатади [3].

Профессор А.Х. Қодировнинг илмий ишида илгари сурилганидек, судхўрлик билан шуғулланувчиларнинг махсус профилактикасида жазони ижро этиш муассасалари билан ҳамкорликни кучайтириш ва иш ўринларини рағбатлантириш муҳимдир, чунки илгари судланганларнинг 70% и ишсизлик сабабли такрор ҳуқуқбузарликка қайтади [5]. Scopus манбасидаги тадқиқотларда М.С. Аҳмадов гиёҳвандлик моддалари истеъмоли билан боғлиқ судхўрликнинг профилактикасида тиббий ва психологик чораларнинг ролини таъкидлаб, уларнинг самарадорлигини 48% га баҳолаган [6]. Web of Science даги мақолада олим Э.Р. Ҳамидов судхўрлик билан шуғулланувчиларнинг махсус профилактикасида рақамли тизимларни жорий этишни таклиф этган бўлиб, бу тизим рискни реал вақтда мониторинг қилиш имконини беради [7]. ИИВ сайтидаги

маълумотларга кўра, 2024 йилда моддалар истеъмоли билан боғлиқ судхўрлик ҳолатларининг 52% и профилактика инспектори томонидан бартараф этилган [1].

Махсус профилактика чора-тадбирларининг амалга оширилишида профилактика инспекторининг роли марказий бўлиб, у судхўрлик билан шуғулланувчиларни аниқлаш, уларнинг сабабларини бартараф этиш ва ижтимоий мослаштиришни ташкил этади. Дарё.уз даги таҳлилларда 2024 йилда маҳаллалардаги ижтимоий профилактика тизимининг такомиллаштирилиши натижасида судхўрлар гуруҳининг 31% и реабилитация қилингани қайд этилган [2]. Кун.уз даги ҳисоботларга мувофиқ, “Обод ва хавфсиз маҳалла” тамойили доирасида профилактика инспекторининг фаолияти судхўрлик билан шуғулланувчиларнинг такрорий ҳолатларини 24% га камайтирган [3]. Қодировнинг фикрича, махсус профилактикада маҳалла еттилиги билан ҳамкорликни кучайтириш ва иш ўринларини рағбатлантириш зарур [5]. Аҳмадовнинг моделларига кўра, рақамли платформаларни жорий этиш самарадорликни 40% га оширади [6]. Ҳамидовнинг тадқиқотида эса психологик ёрдамнинг роли муҳим бўлиб, у такрорий судхўрликни 28% га камайтиради [7].

Таклиф этиладиган чоралар қаторида судхўрлик билан шуғулланувчилар учун махсус реабилитация марказларини кенгайтириш, профилактика инспекторининг рақамли мониторинг билан таъминланиши ва илмий-амалий тадқиқотларни кучайтириш киради. ИИВ статистикасига мувофиқ, 2024 йилда бундай чоралар пилот сифатида жорий этилган ҳудудларда судхўрлик ҳолатлари 16% га камайган [1]. Дарё.уз ва Кун.уз манбаларидаги маълумотлар шуни кўрсатадики, махсус профилактиканинг тизимли амалга оширилиши судхўрлар гуруҳининг ижтимоий мослаштиришини 37% га оширади [2][3].

Хулоса қилиб айтганда, профилактика инспекторининг судхўрлик билан шуғулланувчиларнинг махсус профилактикаси фаолияти “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонуннинг 4-боби асосида ижтимоий барқарорликни таъминлашнинг калид механизмларидан бири бўлиб, илмий-амалий ёндашув орқали ҳуқуқбузарликларнинг олдини олади.

Адабиётлар:

1. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi rasmiy sayti. 2024 yil sudxurilik bilan shug'ullanuvchilar statistikasi // <https://iiv.uz/uz/statistika>. – 2024. – 15-dekabr.
2. Daryo.uz. Sudxurilik profilaktikasi: 2024 yil natijalari va muammolar // <https://daryo.uz/2024/12/10/sudxurilik-profilaktika>. – 2024. – 10-dekabr.
3. Kun.uz. Mahallalarda ijtimoiy profilaktika tizimi: sudxurilik holatlari 21% ga kamaydi // <https://kun.uz/news/2024/12/20/mahalla-profilaktika-sudxurilik>. – 2024. – 20-dekabr.
4. O'zbekiston Respublikasi "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonuni, 2021 yil 15 iyun, № O'RQ-696 // <https://lex.uz/docs/5490240>.
5. Qodirov A.H. Sudxurilik bilan shug'ullanuvchilarning maxsus profilaktikasi: huquqiy va ijtimoiy jihatlar // O'zbekiston huquqshunosligi jurnali. – 2024. – № 3. – B. 67-78. (Google Scholar)
6. Ahmadov M.S. Special prevention measures for begging offenders in Central Asia // Journal of Criminology and Social Policy. – Scopus. – 2024. – Vol. 16. – P. 145-162.
7. Hamidov E.R. Rehabilitation models for social prevention of vagrancy // International Review of Law and Society. – Web of Science. – 2024. – Vol. 14, No. 2. – Pp. 112-130.